

Чернова Ю. А.,*викладач кафедри теорії і практики перекладу
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Кім Д. О.,***викладач кафедри теорії і практики перекладу
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Коваленко О. В.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У ХУДОЖНЬОМУ ФІЛЬМІ «12 ДРУЗІВ ОУШЕНА»

Анотація. У статті досліджуються особливості перекладу термінологічної лексики в межах художнього кінотексту на прикладі фільму «12 друзів Оушена». Особлива увага акцентується на тому, що терміни, будучи лексемами з чітко визначеним значенням у спеціальних сферах знань, у художньому контексті набувають додаткового стилістичного, емоційного та навіть іронічного забарвлення. Саме тому перекладач має вирішувати складне завдання: зберегти як точність терміна, так і його комунікативну функцію в діалозі персонажів. Актуальність дослідження зумовлена потребою якісного перекладу фільмів, що містять велику кількість термінів і жаргонізмів, особливо у кримінально-пригодницькому жанрі, де мова героїв часто насичена спеціалізованими поняттями.

Матеріалом дослідження виступили фрагменти діалогів із фільму, які містять терміни з різних сфер: криміналістики, юриспруденції, економіки, банківської справи, охоронних технологій тощо. У статті проведено аналіз перекладацьких трансформацій, серед яких: транскодування, калькування, описовий переклад, генералізація, конкретизація, модуляція, редукція та заміни. Значна увага приділяється тому, як вживання термінів у фільмі часто супроводжується елементами гумору, іронії, гри слів, що ускладнює їх переклад. Висвітлюється також вплив мовної гри, культурних реалій та фонових знань на вибір перекладацьких рішень.

У підсумку зазначається, що ефективний переклад термінів у кінотекстах потребує не лише фахової лінгвістичної підготовки, а й глибокого розуміння жанрових, культурних і прагматичних аспектів оригіналу. У статті наведено конкретні приклади перекладацьких стратегій, що сприяють досягненню комунікативної адекватності, а також сформульовано рекомендації щодо підвищення якості перекладу художніх фільмів, зокрема за допомогою складання термінологічних глосаріїв та контекстуального аналізу.

Ключові слова: термін, переклад термінів, калькування, безеквівалентність, термінологічна інтерференція.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток наукової і технічної комунікації обумовлює активне використання термінології у фаховому дискурсі, що, своєю чергою, висуває нові вимоги до перекладача. Актуальність проблеми перекладу термінів зумовлена складністю забезпечення точності та функціональної еквівалентності при передачі спеціалізованих понять іншою мовою. Особливо це стосується аудіовізуальних продуктів (зокрема фільмів), де терміни мають не лише лінгвістичне, а й культурне та прагматичне навантаження. У цьому контексті надзвичайно важливо дослідити перекладацькі стратегії і труднощі, пов'язані з терміносистемами різних галузей.

Аналіз попередніх досліджень. Проблему перекладу термінів висвітлено у працях українських і зарубіжних дослідників, зокрема О. Кучеренка, П. Таланчука, В. Карабана, М. Вакулєнка та ін. У цих роботах обґрунтовується специфіка терміна як одиниці мови, що має чітко окреслене значення у межах певної галузі. Проте недостатньо вивченими залишаються питання практичного застосування різних перекладацьких стратегій у масовій аудіовізуальній культурі, зокрема у кіно. Також потребують уточнення лінгвістичні чинники, які впливають на вибір способу перекладу терміна в конкретному контексті.

Мета статті. Метою статті є виявлення й систематизація труднощів і прийомів перекладу термінологічної лексики в художньому кінотексті (на прикладі фільму «12 друзів Оушена»), а також систематизація перекладацьких стратегій, що застосовуються у випадках полісемії, безеквівалентності та міжмовної інтерференції.

Виклад основного матеріалу. Термін є ключовим елементом мови науки і техніки, оскільки позначає спеціальні поняття і забезпечує точність фахової комунікації. У лінгвістиці традиційно під терміном розуміють слово або словосполучення, що вживається для позначення чітко окресленого поняття у межах певної галузі знань. Зокрема, у своїй праці О. Кучеренко визначає термін як спеціальне слово чи словосполучення, загальноприйняте у професійній діяльності та вживане у визначеному контексті [1]. В схожому дусі П. Таланчук трактує термін як

слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, що є дотичним до понять відповідної організованої галузі пізнання [2]. Попри різні формулювання, суть залишається спільною: термін відрізняється від загальноновживаного слова тим, що має однозначно визначений зміст у межах фахової сфери і входить до системи взаємопов'язаних понять. Водночас варто згадати, що в історії мовознавства не існує єдиного універсального визначення терміна – різні дослідники акцентують на тих чи інших його ознаках (однозначність, системність, стилістична нейтральність тощо), що відображає різноманітність підходів до цього поняття.

Класифікація термінів може здійснюватися за кількома критеріями. По-перше, за структурою і морфологічною будовою вирізняють прості (однокомпонентні) терміни, складні терміни та терміни-словосполучки (багатослівні найменування), а також умовні знаки-символи (наприклад, хімічні або математичні позначення). Наприклад, слово «атом» є простим терміном, «електронна пошта» – термін-словосполучка, а «DNA» – термін-аббревіатура (умовний символ). По-друге, терміни розрізняють за сферою вживання та рівнем загальності поняття. У сучасних дослідженнях пропонується поділ термінологіки на декілька шарів: загальноновживані терміни, що одночасно функціонують як звичайні слова (наприклад, «вода», «розділ»); загальнонаукові терміни, які застосовуються у різних науках («аналіз», «категорія»); міжгалузеві терміни, спільні для кількох споріднених галузей («енергія», «електрон»); галузеві (вузькоспеціальні) терміни, властиві окремій науковій сфері («бозон», «кварк» у фізиці); та навіть професійні жаргонізми, що вживаються у середовищі фахівців [3]. Такий класифікаційний підхід відображає той факт, що не всі терміни є штучно створеними «науковими» словами – багато з них походять із загальномовної лексики або набувають термінологічного значення у певному контексті. По-третє, терміни можна класифікувати за походженням: виділяють власне національні терміни (створені на основі внутрішніх ресурсів мови) та запозичені терміни, що входять до термінології з інших мов (через пряме запозичення або калькування). Наприклад, терміни грецького чи латинського походження (на кшталт «ген», «телефон») інтернаціональні і зустрічаються у багатьох мовах, тоді як суто українські терміни можуть бути утворені від коренів рідної мови («землетрус», «правопис»). Усі зазначені класифікації перетинаються між собою, даючи багатовимірне уявлення про типи термінів.

Переклад термінів з однієї мови іншою є складним завданням, що зумовлено низкою лінгвістичних і позалінгвістичних чинників. По-перше, однією з головних труднощів є полісемія термінів, тобто наявність у одного терміна кількох значень або відтінків значення. Хоча ідеальний термін має бути однозначним, на практиці багато термінів в різних галузях або контекстах можуть набувати різних значень [3]. Наприклад, англійський термін *drive* у технічному контексті може означати «привід», але у загальному IT-вжитку *drive* – це «дисковод» або «накопичувач». Тому перекладачеві завжди потрібно зважати на конкретну предметну область: правильний переклад полісемічного терміна залежить від того, в якій галузі знань він використовується в конкретному тексті. Для адекватного розуміння значення багатозначного терміна часто доводиться враховувати контекст або терміносистему, до якої він належить. По-друге, суттєвою проблемою є відсутність

прямого відповідника в мові перекладу. Так звана безеквівалентна лексика – це терміни, що не мають усталеного аналога у цільовій мові [3]. Причини безеквівалентності можуть бути різні: або поняття, яке позначає термін джерела, відсутнє в практичному досвіді носіїв мови перекладу, або ж це нове поняття, яке ще не усталилось і не отримало назви у цільовій мові. Так, носіям української мови донедавна було не знайоме явище *drive-in* у англомовних країнах (вид обслуговування, коли клієнта обслуговують, не виходячи з автомобіля), тому й власного терміна для цього не існувало. Інший приклад – англійський термін *floorer* (у прямому сенсі «удар, що збиває з ніг», переносно – «дуже складне завдання»): в українській фаховій мові відсутній точний однослівний еквівалент, що передавав би обидва ці значення. По-третє, перекладач стикається з явищем міжмовної інтерференції термінів, коли схожі за звучанням чи формою терміни двох мов насправді не тотожні за значенням. Такі «псевдодрузі перекладача» можуть вводити в оману. Наприклад, англ. *accurate* (точний) і укр. «акуратний» зовні подібні, проте означають різні поняття; *city* (місто) не тотожне «сіті» (ділова частина міста). Термінологічна інтерференція особливо проявляється між спорідненими мовами або в галузях із великою часткою запозичень. Перекладач повинен бути уважним до таких розбіжностей, аби уникнути спотворення змісту. Нарешті, варто згадати і проблему синонімії термінів. У межах однієї мови для того самого поняття іноді співіснує кілька різних термінів-синонімів (наприклад, «білизна» і «льон» як терміни в текстильній галузі) – у такому разі виникає питання, який із варіантів вибрати при перекладі, щоб зберегти стилістичну й семантичну точність. В. Карабан зауважує, що лексичні та термінологічні труднощі перекладу пов'язані як з багатозначністю і варіативністю термінів, так і з розбіжностями між терміносистемами різних мов [4]. Таким чином, основні труднощі перекладу термінології зумовлені або неоднозначністю терміна, або культурно-лексичними лакунами (відсутністю еквіваленту), або розбіжностями у системах понять, а також явищами хибної еквівалентності між мовами.

Для успішного перекладу термінів перекладач застосовує різні способи перекладу, обираючи оптимальний залежно від характеру терміна. Перший і найбільш бажаний підхід – це пошук стандартного відповідника, тобто наявного терміна цільової мови, який вже закріпився у відповідній галузі в значенні, еквівалентному іншомовному. У випадку розвинених термінологій часто існують усталені переклади: наприклад, англ. *processor* – укр. «процесор», *acid* – «кислота» тощо. Якщо прямого відповідника немає, доводиться вдаватися до інших прийомів. Другий поширений спосіб – транскрипція або транслітерація, тобто передача іншомовного терміна засобами звуко-буквеного складу мови перекладу [3]. Такий прийом доцільний для перекладу безеквівалентних термінів, особливо якщо вони позначають новітні реалії або специфічні власні назви. Наприклад, терміни типу *subwoofer* перекладаються як «сабвуфер», *benchmarking* – «бенчмаркінг» шляхом транскрипції. Третій метод – калькування, тобто поморфемний або послівний переклад іншомовного терміна, відтворення його внутрішньої форми. Калька може бути повною, коли іншомовний термін перекладається буквально всіма елементами (напр., *network* → «комп'ютерна мережа»), або частковою, коли перекладається лише основна частина слова (напр., *anti-lock* → «антиблокувальний» у терміні «антиблокувальна система» – де кальку-

ється тільки корінь *lock* як «блокувальний»). Існують також семантичні кальки, коли запозичується додаткове значення слова: класичний приклад – укр. «картина» почали вживати у значенні «фільм» під впливом англ. *picture* («картина; портрет; кінофільм») [5]. Четвертий спосіб – описовий переклад, тобто передача змісту терміна розгорнутою фразою, яка пояснює поняття. Цей прийом застосовують, коли ні пряма заміна, ні калька, ні транскрипція не дають задовільного результату. Описовий переклад дозволяє розкрити смисл терміна, хоча й жертвує лаконічністю. Наприклад, згаданий *drive-in* можна передати описово як «заклад (магазин, кафе тощо) з обслуговуванням клієнтів у автомобілях». Подібно перекладають вузькокультурні або нові поняття, поки не з'явиться коротший термін-еквівалент. П'ятий прийом – використання генеричного еквівалента або гіпероніма, коли іншомовний термін замінюють більш загальним словом рідної мови. Цей спосіб близький до описового перекладу і часом розглядається як його різновид: сутність у тому, щоб підібрати широкий термін цільової мови, який приблизно охоплює значення іншомовного поняття. Наприклад, англ. *facility* в окремих контекстах можна перекласти як «об'єкт» або «засіб», якщо немає точнішого відповідника. О. Г. Ігнатюк та Т. В. Соломчак відзначають, що для перекладу безеквівалентних термінів найчастіше доводиться обирати між транслітерацією, калькуванням та описовим перекладом, або ж шукати близький за змістом відповідник із наявного лексичного фонду [6]. Кожен із наведених способів має свої переваги і недоліки, а вибір залежить від контексту, типу терміна та ступеня усталеності термінології в цільовій мові. Важливо, що перекладач повинен добре орієнтуватися в тематичній галузі і знати її терміносистему, аби правильно вирішити, який спосіб перекладу забезпечить максимальну точність та зрозумілість.

Для дослідження перекладацьких рішень у такому контексті обрано кінострічку «12 друзів Оушена» – американський фільм, сюжет якого насичений термінами з правової, фінансової, бізнесової, воєнної, кулінарної, технічної та медичної сфер. У статті проаналізовано переклад англomовних термінів на українську мову в зазначеному фільмі та визначено, які способи перекладу спеціальної лексики застосовуються найчастіше, а саме, було проаналізовано 201 приклад термінологічної лексики, яка зустрічається у кінострічці «12 друзів Оушена». Так, беручи за основу лексико-семантичну класифікацію термінів І. К. Білодіда, увесь зібраний фактичний матеріал можна розподілити на наступні групи термінологічної лексики: юридичні (37 одиниць – 18%); фінансові (39 одиниць – 19%); бізнес (33 одиниць – 16,5%); медичні (5 одиниць – 2,5%); воєнні (31 одиниць – 15,5%); кулінарні (7 одиниць – 3,5%); технічні (телекомунікація і комп'ютерна сфера) (49 одиниць – 25%). Серед перекладацьких прийомів що використовуються при перекладі фільму, можна виділити п'ять основних способів: дослівний переклад (калькування), транскрибування (транслітерація/транскрипція), добір семантичного еквіваленту (функціонального аналогу), описовий переклад та комбінаторний спосіб. За результатами аналізу визначено частотність застосування кожного з цих способів у межах тематичних груп.

Технічна лексика (25%) перекладається всіма п'ятьма способами: дослівне калькування (*hose* – шнур, *sensors* – датчики, *lens* – лінза, *mainframe* – системний блок); транскрибування (*replica* – репліка, *duplex* – дуплекс, *upgrade* – апгрейд,

channel HBO – канал Ейч-Би-О); семантичні еквіваленти (*circuitry* – енергосистема, *duct* – вентиляційний хід, *redundant server* – віддалений сервер, *digital slivers* – цифрові елементи); описовий переклад (*3-D* – зображення у трьох вимірах, *quick fuse* – підричник, що діє миттєво); комбінаторні приклади (*air correction* – корекція повітря, *holographic technology* – голографічні технології).

Варто зазначити що домінуючим способом є дослівний переклад, який якнайкраще передає однозначність термінології такого типу. Помітною є також суттєва кількість добору семантичних еквівалентів (функціональних аналогів) термінів, що перекладаються українською, адже саме такий спосіб перекладу допомагає краще розкрити сутність терміну, якщо дослівно його не можна передати.

Фінансова лексика (19%) перекладається наступним чином: калькування (*black market* – чорний ринок, *debt* – борг, *invest* – інвестувати, *cash* – готівка); транскрибування (*bankrupt* – банкрут, *banknote* – банкнота, *transaction* – транзакція, *bankroll* – банкрол); семантичні еквіваленти (*speculate* – робити пропозицію, *take* – куш, *currency* – валюта, *heist* – пограбування); описовий переклад (*accounting department* – відділ, що відповідає за фінансову роботу; *lockbox* – сейф з виручкою).

З вищенаведених прикладів можна побачити що серед способів перекладу фінансових термінів відсутній комбінаторний спосіб. Ще однією особливістю є високий відсоток термінів, що перекладаються описовим способом. Цю тенденцію можна пояснити тим, що в українській мові не завжди можна передати реалії фінансової сфери іншої країни шляхом калькування, через їхню відсутність в Україні. Саме тому описові конструкції найбільш влучно допомагають відтворити такі терміни.

Юридична лексика (18%) представлена всіма способами перекладу: калькування (*released* – звільнений, *hearing* – слухання, *conviction* – судимість, *villain* – злочинець); транскрибування (*conspiracy* – конспірація, *escort* – ескорт); семантичні еквіваленти (*implicated* – винуватець, *joint* – в'язниця, *charged* – судимий, *record* – протокол); описовий переклад (*scene* – місце злочину; *incorporate* – зареєструватися як юридична особа); комбінаторний переклад (*private contractor* – приватна особа).

Першість належить дослівному перекладу, оскільки термінологія такого типу вимагає однозначності при перекладі. Не достатньо доречним і точним іноді є добір семантичного аналогу замість дослівного перекладу. Так, наприклад, термін *implicated* варто було б перекласти як співучасник, а не винуватець, оскільки прямий переклад цієї лексеми звучить як замішаний. Такі неточності можуть викликати непорозуміння сюжетних ліній з боку глядача кінофільму.

Бізнес лексика (16,5%) також охоплює всі п'ять прийомів: калькування (*equal share* – рівна частка, *double price* – подвійна ціна, *crook* – шахрай, *fraud* – махінація); транскрибування (*micromanaging* – мікроменеджмент, *CEO* – CEO); семантичні еквіваленти (*scheme* – афера, *escrow* – контракт, *cage* – каса, *fence* – шахрай); описовий переклад (*chairman* – очільник ради директорів; *apologies* – причини пропуску); комбінаторний переклад (*business commitment* – бізнес-зобов'язання).

Домінуючим прийомом є калькування, але найбільшу цікавість викликають терміни, до яких був підібраний функціональний аналог при передачі українською мовою. Так,

у даній категорії часто зустрічаються жаргонні еквіваленти, наприклад, при перекладі слова *sage* як *каса*, або *pençil pesk* як *зануда*. Варто зазначити, що у сюжетному контексті така передача є досить доречною.

Воєнна лексика (15,5%) передається здебільшого калькуванням: калькування (*reconnaissance* – розвідка, *booby-trapping* – мінування, *surveillance* – спостереження, *explosives* – вибухівка); транскрибування (*Uzi* – узі, *sergeant* – сержант, *camouflage* – камуфляж); семантичні еквіваленти (*S.W.A.T.* – спецназ, *hand-to-hand combat* – очна ставка, *back wound* – плавкий детонатор); описовий переклад (*night goggles* – прилади, що допомагають бачити вночі; *nuclear silos* – шахта з боеголовками).

Переклад воєнної термінології, як і юридичної, у кінофільмі, що досліджується, характеризується переважно кількістю дослівної передачі з англійської мови українською. Так само дана тенденція пояснюється вимогою максимальної чіткості і однозначності термінів такого типу.

Кулінарна лексика (3,5%) перекладається такими способами: калькування (*pinch* – щипка, *wine* – вино); транскрибування (*barbecue* – барбекю, *Niçoise* – нікоїз); семантичний еквівалент (*to brown* – піджарити); описовий переклад (а *cleaver* – ніж для м'яса; *to season* – робити гострішим).

Медична лексика (2,5%) представлена переважно калькуванням: калькування (*DNA* – ДНК, *sedative* – заспокійливе, *deafness* – глухота, *shock therapy* – шокова терапія); описовий переклад (*tingling sensation* – «відчуваю, що тіло тремтить»).

Оскільки останні дві категорії кулінарних і медичних термінів не мають великої кількості прикладів, то зробити об'єктивну оцінку щодо їхньої передачі у «12 друзях Оушена» не просто. Варто відмітити, що домінуючим способом термінологічної лексики цих груп є дослівний переклад. Зустрічаються також поодинокі випадки застосування усіх інших прийомів

Висновки. У статті проведено класифікацію термінів за структурою, сферою вживання та походженням. Виявлено, що переклад спеціальної лексики у фільмі охоплює терміни з семи галузей: технічної, фінансової, юридичної, бізнесової, військової, кулінарної та медичної. Найбільш уживаним способом перекладу виявилось калькування (44% прикладів), що зумовлено прагненням до збереження однозначності та точності термінів. Семантичний еквівалент (22%) і описовий переклад (16%) слугують адаптаційними засобами у випадках безеквівалентної лексики чи культурної специфіки. Менш уживаними є транскрибування (14%) і комбінаторний переклад (~4%). Кожна група термінів проаналізована з точки зору частотності та відповідності обраного способу перекладу. Наприклад, технічна та військова термінологія переважно передається дослівно, тоді як фінансова – через описові конструкції. Проблемними для перекладу залишаються терміни з широким семантичним діапазоном або специфічними культурними конотаціями (наприклад, *floorer*, *drive-in*, *lockbox*). Результати дослідження засвідчують необхідність індивідуального підходу до перекладу термінів, орієнтованого на контекстуальну і функціональну доцільність. Найефективнішою є комбінація кількох перекладацьких стратегій, що дозволяє адекватно передати значення, стиль і функцію терміна. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення перекладу термінів у науково-популярних та освітніх відеопродуктах, а також у мультимодальних текстах із великою кількістю міжсеміотичних зв'язків.

Література:

1. Кучеренко О. Ф. Термінологічна норма в царині архітектури // Проблеми української термінології : зб. наук. пр. міжнар. наук. конф. (29 вер. – 1 жовт. 2016 р.). Львів, 2016. С. 75–77.
2. Таланчук П., Гондюл В., Щербина Ю. Пріоритетні завдання освіти у розвитку української науково-технічної термінології // Науково-технічне слово. 1995. № 1. С. 31–35.
3. Вакуленко М. О. Термін і термінологія: сучасні уявлення та концепції // Слово і словник : зб. наук. пр. Вип. 12. Харків : Підручник НТУ «ХПІ», 2011. С. 140–145.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2: Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова Книга, 2001. 304 с.
5. Кальниченко О. А., Рабінович Е. Х., Кучер Г. М. Англо-український науково-технічний переклад : навч. посіб. Харків : НУА, 2007. 124 с.
6. Ігнатюк О. Г., Соломчак Т. В. Про труднощі перекладу термінів технічної літератури // Modern Engineering and Innovative Technologies. 2018. Issue 6 (Part 4). С. 96–99.
7. 12 друзів Оушена [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uafix.net/films/dvanadcjat-druziv-oushena/>
8. Ocean's Twelve [Електронний ресурс]. Available at: <https://tv.apple.com/us/movie/oceans-twelve/umc.cmc.c49lby1x32ay8x8repobtg9x>

Chernova Yu., Kim D., Kovalenko O. Peculiarities of translating terms in the feature film ocean's twelve

The article explores the linguistic and translation peculiarities of rendering terminological vocabulary in the context of a feature film, based on the example of Ocean's Twelve. Particular attention is paid to the fact that terms, while functioning as precise lexical units within specialized fields of knowledge, often acquire additional stylistic, emotional, or even ironic connotations when used in artistic texts. Therefore, translators face the complex task of maintaining the accuracy of the term while also preserving its communicative function within character dialogues. The relevance of the research lies in the growing need for high-quality translation of films containing numerous technical terms and jargon, particularly in the crime-adventure genre, where the language of characters is rich in professional vocabulary.

The research material consists of fragments of film dialogues that include terms from various domains such as criminalistics, law, economics, banking, and security technologies. The article analyzes the translation transformations applied, including transcoding, calquing, descriptive translation, generalization, concretization, modulation, reduction, and substitution. Particular attention is given to how terminology in the film is often used with elements of humor, irony, or wordplay, making the translation more challenging. The study also highlights the importance of cultural background and pragmatic context in choosing appropriate translation strategies.

In conclusion it is noted that successful translation of terms in film texts requires not only linguistic expertise but also a deep understanding of genre conventions, cultural references, and pragmatic intent. The article provides concrete examples of translation strategies that ensure communicative adequacy and offers recommendations to improve the quality of film translation, including the use of terminological glossaries and contextual analysis.

Key words: term, translation of terms, tracing, non-equivalence, terminological interference.